

Az ibériai Haydn, Mozart és Beethoven

Klasszikus kismesterekből nem volt hiány a XVIII. század végi, XIX. század eleji európai zenei életben, s ahogyan azt egy korábban bemutatott cseh zeneszerzőnél (Paul Wranitzky) már említettük, sok, e terminológiaiag kissé lekicsinylő kategóriába szorult alkotó muzsikája utóbb, a korabeli előadói gyakorlatot követően, hamar feledésbe is merült. Az idő kirostálta e muzsikák nagy hányadát, meghagyva az utókor számára az arra érdemes zenikét és remekműveiket. A historikus zene kutatása és előadása azonban reneszánszát éli, ezért manapság is számos gyöngyszem bukkan még fel ebből az időszakból (is), még ha olykor nem is mindegyik látszik olyan csillogónak és jól csiszoltnak a nagy bécsi triász, Haydn–Mozart–Beethoven hegycsúcsainak árnyékában. Ezúttal három ibériai klasszikus komponistáról ejtünk szót. Úgy tartják, **Carlos Baguer** Haydn katalán megfelelője volt, **João Domingos Bomtempót** „a portugál Beethovennek” is szokás nevezni, míg a baszk **Juan Crisóstomo Arriaga** „a spanyol Mozart” nevet érdemelte ki.

Carlos (vagy Carles) Baguer (1768–1808) katalán zeneszerző, orgonista, a fennmaradt dokumentumok alapján lokálisan, katalán területen a XVIII. század legjelentősebb, kortársai által is ismert és játszott komponistája volt, a barcelonai katedrális orgonistája, virtuóz és kiválóan improvizáló bil-

A katalán Carlos Baguer

lentyűs. Ahogyan azt a Grove zenei lexikon szócikke is említi, igen szokatlan jelenség, hogy Baguer munkássága az egyetlen fennmaradt nyoma/lenyomata a korabeli katalán klasszikus stíluskorszak zenéjének ezen a földrajzi területen, a régióban pedig szintén példátlan Baguer korabeli népszerűsége, zenéjének akkori széleskörű ismertsége, elterjedése – műveinek másolatait Katalónia-szerte szokatlanul nagy számban és földrajzi szórásban lelték fel különböző archívumokban. Arról is tanúskodnak korabeli dokumentumok, hogy Baguer zenéjét Barcelonán kívül kortársai El Escorial, Cuenca,

Valencia, Santander (stb.) területén is széles körben játszották. Baguer különlegessége is inkább abban rejlik, hogy az ő alkotásai révén kaphatunk betekintést a korabeli, XVIII. századvégi katalán zenét érintő hatások egyedülálló keverékébe.

Baguer nevét még ma is kevés zenei lexikon említi, de katalán nyelvterületen igazán hűségesen ápolják hagyományát, s ez nemcsak a kutatási területet érinti, de az előadói gyakorlatot is. Életéről, műveiről a korabeli katalán zenei világ kontextusába helyezve egyebek mellett María A. Ester-Sala és Josep Maria Vilar i Torrens zenetudósok írtak bővebben, nyilván katalán nyelven, de utóbbi munkái angolul és franciául is megjelentek a témában. A klasszikus kismesterek újrafelfedezését kedvelő London Mozart Players kamarazenekar Baguer négy szimfóniáját rögzítette (No. 12, 13, 16, 18), amelyeket arra zeneileg érdekesebbnek talált, ezek a Chandos lemezkiadónál láttak napvilágot 1996-ban.

Első hallásra Baguer zenekari muzsikája a mi váradi Michael Haydnukéra emlékeztet főként egyszerűségben, letisztultságban, terjedelmi kurtaságban. Említésre méltó még, hogy billentyűs szonátáiból egy 1984-ben kiadott (Etnos) bakeliten nyolcat játszik Jordi Vilaprinnyó Del Perugia. Baguer billentyűs darabjainak némelyike a spanyol többszólamú barokk orgonahagyományban gyökerező stílust mutat, míg mások, a modernebbek, a korabeli olasz és osztrák hatásokat ötvözik a hagyományos helyi stílárissal. Ma ismert 19 szimfóniáját, kevés kivételt leszámítva, 1790 körül komponálta. Modorában Joseph Haydn utánzására tett kísérletek is felismerhetők (Haydn

szimfóniái az 1780-as évektől ismertek voltak már katalán területen), de szerkezeti, harmóniai, témakezeléses megoldásai a bécsi nagymester fordulatos invenciójától, fantáziájától jóindulattal szólva is távol állnak. Fúvószenekari tekintetében különleges a két fagottra írott versenyműve, angolkürt-versenye mai ismeretek szerint elveszett, de fennmaradtak pl. fuvoladuói. Írt egyetlen operát is (*A filozófus hercegnő*, 1797), továbbá tudunk mintegy tíz oratóriumáról (ezek többnyire ószövetségi témájúak, kivétel pl. a Néri Szent Fülöpről szóló), miséiről és egy magnificatjáról is – egyházi művei főként olasz hatásról tanúskodnak.

Baguert katalán kortársai Carlets becenéven emlegették. Carlets először nagybátyja irányítása alatt tanulta a zenei mesterséget, majd 1786-ban (más források szerint 1789-ben) lett a barcelonai katedrális orgonistája, s ezt a pozíciót haláláig töltötte be (néhány nap híján alig 40 évet élt). Baguer nemigen hagyta el szülővárosát, ám aktívan részt vett Barcelona zenei életében, nagyra tartották orgona-improvizációit is, ezekkel számos diákot is maga köré vonzott; tanítványai közt volt Francisco Andreu y Castellar, Ramón Carnicer és Mateu Ferrer.

Ha Baguer volt egyesek meglátása szerint „a katalán Haydn”, időrendben haladva lássuk a következő ibériai klasszikust, akit „portugál Beethovenként” szoktak divatosan emlegetni. João Domingos Bomtempo (1775–1842) Lisszabonban született zeneszerző, hangszeresként elsősorban zongorista volt. Mindössze ötvenévi eltéréssel valóban Beethoven-kortárs volt, bár fantázia terén távol áll az ismert mestertől, de stílusában parázslík

egy kevéske invenció a borzas hajú, viharos tekintetű Ludwigéből (ahogyan a közismert Stieler-portré ábrázolja Beethovent).

Bomtempo apja egy olasz oboista volt (a királyi udvari zenekar tagja), családi vonalon tanult tehát először zenét, majd a lisszaboni szeminárium-ban. Már 14 esztendősen helyettesítette az udvari zenekarban korán elhunyt édesapját, azonban hamarosan (1801) Párizsba ment továbbtanulni. Első két zongoraversenyének és I. szimfóniájának is jó fogadtatása volt Párizsban, erről tanúskodnak a *Journal général de France* és a *Le courrier de l'Europe* akkori kritikái. Még Párizsban ismerkedett meg Muzio Clementivel, bár más források szerint Londonban találkozott az egyébként Angliában híressé vált olasz komponista, zenei kiadó, zongoraművésszel. Clementi kétségtelenül hatással volt Bomtempo billentyűs stílusára (sokkal inkább, mint Beethoven), ez visszaköszön szonátainak számos – Haydn, Mozart és Beethoven jobb ismeretében –, ma már olykor üresnek tűnő virtuóz passzusban.

Néhány évnyi londoni kitérő után Bomtempo végül is visszatért Lisszabonba, s ott 1822-ben megalapította a Filharmóniai Társaságot a kortárs zeneművészet széles körben való népszerűsítéséért (Portugáliában itt játszottak először nyilvános koncerteken pl. Haydnt, Mozartot és Beethovent). Nem ő az egyetlen, akit meghihletett a londoni szabad polgári zenei élet nyüzsgése, amely korábban Joseph Haydnt is lenyűgözte. Bomtempo nemcsak mint zenei aktivista, de mint pedagógus is igen jelentős személyiséggé vált odahaza. 1833-ban II. Mária portugál király-

A portugál João Domingos Bomtempo

nő zenetanára lett, majd 1835-ben a nemzeti konzervatórium direktora, ez utóbbi állást haláláig töltötte be. I. és II. szimfóniáját az első portugál szimfóniákként tartják számon – érdekesség, hogy Szabolcsi zenei lexikonjában hat Bomtempo-szimfóniáról is szó esik. Egyik legsikerültebb alkotásának tartják az 1819-ben írott *Rekviemet*, melyet a gyakorta Shakespeare-rel egy lapon emlegetett XVI. századi nagy portugál költő, Luís de Camões emlékének ajánlott. Koncertáló műfajban hat zongoraversenyét tartják számon, egyházzenei alkotásai közt a már említett *Rekviem* mellett számos vokális művet (miséket, himnuszokat) komponált, köztük egy *Te Deumot*. Tizenegy zongoraszonátája és más billentyűs karakterdarabjai mellett kevés hátrahagyott kamarazenejében (egy-egy zongorás kvintett és szextett) is a zongoráé a főszerep. Pedagógiai célzatú munkákat is írt, zongoraiskolát és összhangzat-

tani, ellenponttani tanulmányt. Maria Antonieta de Lima Cruz foglalkozott behatóbban Bomtempo életrajzával, francia nyelvterületen pl. Joseph Scherpereel; Bomtempo műveit 1970-ben Jean-Paul Sarraute katalogizálta.

Továbbra is időrendben haladva következék „a spanyol Mozart”, vagyis Bilbaóban született, valójában baszk nemzetiségű Juan Crisóstomo Arriaga (1806–1826). Ő volt a most tárgyalt három szerző közül a legrövidebb életű (tíz nappal 20. születésnapja előtt hunyt el), ám első hallásra, zenész fül nélkül is könnyen megállapítható, hogy a legtehetségesebb. Arriagát élete rövidsége miatt szokás Mozarttal összehasonlítani, ráadásul mindketten január 27-én születtek, még ha 50 év különbséggel is, de persze az is kétségtelen, hogy Arriaga rövid pályafutása alatt keletkezett számos, de sajnos kevéske fennmaradt művében könnyen felfedezhető a „kései” Mozart klasszicizmusvégi merész kifejezőereje, egyszersmind könnyed eleganciája, valamint főként Schubert romantikusan érzelmes töltetű, mégis formailag bécsi klasszikus hagyományt tisztelő stílusvilága.

Arriaga édesapja orgonista volt Guernicában, mielőtt még Bilbaóban telepedett volna le, ahol utóbb egyébiránt kereskedő- és hajótulajdonosként futott be karriert. Az anyagi biztonság tette lehetővé, hogy mindkét tehetséges fiát zenére taníttassa, és a kor befolyásos zeneművészeinek is bemutatassa őket. Juan Crisóstomo tizenöt esztendőskorára már húsz művet komponált (ezekre jobbára utalások léteznek, sajnos nagyrészt elvesztek). *Nada y mucho* c. oktettjét tizenegy évesen komponálta, apja feljegyzései alapján ez volt a kis

A baszk Juan Crisóstomo Arriaga

Arriaga első szerzeménye. 1818-ból (tizenkét éves korából) származik op. 1-esként jegyzett műve, egy zenekari nyitány, első operáját (melyből csak a hangszeres előjáték és néhány ária töredéke maradt fenn) pedig alig egy évvel később írta. Jelentős még e korai időszakból *Stabat Mater* motettája (1821), melynek szólóit különleges módon férfi énekhangokra (tenor és basszus) komponálta.

1821 szeptemberében Arriaga kinötte szülővárosát, és Párizsba indult továbbtanulni. Az akkori párizsi spanyol nagykövet mutatta be a fiatal komponistát Cherubininek, aki már ekkor a zenei élet befolyásos képviselője volt, de csak egy évvel később lett a Conservatoire szó szerint is konzervatív, megkerülhetetlen stílusdiktáló igazgatója. Arriagát Pierre Baillot tanította hegedülni, Luigi Cherubini maga oktatta ellenpontra, összhangzattanra pedig François-Joseph Fétis. A baszk fiatalember hamar lenyűgözte profesz-

szorait kiugró tehetségével, friss alkotói erejével és kifogyhatatlan invenciójával, nemkülönben szorgalmával. Az ebből az időszakból fennmaradt és ma is kedvelt, többet játszott művei: három vonósnégyese (1823) és egyetlen szimfóniája (1824).

Alkotói kedve és tudáséhsége olyan fokon kimerítette fizikailag a fiatal Arriagát, hogy tüdőbajt kapott, és alig 20 esztendősen elhunyt. A montmartre-i temetőben nyugszik, jelöletlen sírban. Zeneszerzői hagyatékával az 1880-as években unokaöccse, Emiliano de Arriaga y Ribero kezdett el komolyabban foglalkozni, és Pascual Emilio Arrieta zeneszerzővel közösen alkották meg „a spanyol Mozart” bece-

nevet Arriaga számára. Mivel Arriaga időközben a baszk nemzeti törekvések fontos kulturális szimbólumává vált, ezért mára ez „a baszk Mozart” elnevezésként toleráltabb szülőföldjén. Bilbaóban Arriaga nevét viseli ma a színház, mely egyben operaház.

A világhálónak köszönhetően ma már mindhárom fentebb taglalt szerző számos művének hanganyaga könnyedén fellelhető, többféle előadásban, de értelemszerűen főként spanyol területen tartják repertoáron őket. Érdeemes megismerkedni ezekkel a komolyzenei mainstream-árnyékból kipislákoló ibériai klasszikusokkal.

Tóth Gábor